

Deconstructing the orthodox discourse in young women's online live; a case study of Instagram

Vahid Shalchi^{*}, Mohammad Mollaabbasi^{}**

Mohammad Taghi Karami Ghahi^{*}, Shima Farzadmanesh^{****}**

Abstract

The arena of women's identity arrangement has become a site of contestation and competition among diverse discourses in today's mediatized world. Each discourse seeks to position women within its desired subjectivities. This article aims to analyze the components of one such discourse that, within the discursive arrangement prevailing on Instagram, articulates the online lives of a segment of young women influencers. The central question of this article is: How is the "Orthodoxy" discourse articulated and given meaning in the online lives of young women on Instagram? The research methodology is Laclau and Mouffe's discourse analysis.

The findings indicate that while the Orthodoxy discourse holds a close affinity with the power and ideology governing formal institutions and policymaking in the public sphere, thereby constituting a hegemonic discourse, it emerges as a discourse of resistance in the virtual realm. In opposition to the dominant features of social media, such as consumerism and exhibitionism, it articulates its discursive moments around contentment, Halal entertainment, inner adornment, religious ritualism, familyism, and social distancing. Furthermore, the mediatized world has created a multiplicity of

^{*} Associate Professor of Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Corresponding Author),
vshalchi@gmail.com

^{**} Assistant Professor of Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran,
mohammad.mollaabbasi@gmail.com

^{***} Professor of Women's Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran, mt.karami@yahoo.com

^{****} PhD in Cultural Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran, shfarzadmanesh@gmail.com

Date received: 26/03/2025, Date of acceptance: 29/08/2025

discursive access for subjects, so makes impossible creation of fixed subjectivities for any discourse. As a witness, we observe the representation of practices by subjects of the Orthodoxy discourse that are a sign of the rival discourses.

Keywords: Discourse analysis, orthodox, young women, Instagram, online life, articulation.

Introduction

The online lives of young Iranian women, particularly on Instagram, have become a central site of discursive conflict and negotiation within Iranian society. The intersection of age, gender, and digital space positions young women simultaneously as cultural opportunities and as potential threats. Examining the dominant discourses shaping their online presence not only reveals transformations in lifestyle and the emergence of new subjectivities but also highlights the ongoing competition among multiple discursive orders in Iranian society. This article aims to deconstruct and analyze the mechanisms of representation and articulation of the “Orthodoxy Discourse,” one of the prominent frameworks structuring the online lives of young women. The significance of this study lies in its capacity to illuminate processes of power, discursive boundary-making, and their identity-related consequences in Iran’s socio-cultural and policy-making context.

Materials & Methods

This research is grounded in a social constructivist perspective and employs a multi-perspective approach to discourse analysis, allowing the phenomenon to be examined from multiple angles. Specifically, the discourse theory of Ernesto Laclau and Chantal Mouffe was adopted as the primary analytical framework, due to its strength in identifying central signifiers, nodal points, discursive elements, and the processes through which hegemony is established and maintained. Within this framework, the Orthodoxy Discourse was analyzed in terms of the articulation of nodal points surrounding the central signifier of “Orthodoxy.” The empirical data consisted of 120 posts and stories from 12 young female influencers (aged 18–35, each with more than 50,000 followers) in 2024. The sample was selected purposefully and expanded until theoretical saturation was achieved. Data were collected through online participant observation, and analysis was conducted using critical discourse analysis. The unit of analysis was the Instagram post, while the unit of observation was the discursive relations embedded within them. In addition

to linguistic and stylistic features, visual elements such as clothing, gestures, color schemes, objects, and technical aspects of the images were systematically examined.

Discussion and Results

The findings indicate that the Orthodoxy Discourse, as represented in the online practices of young women on Instagram, seeks to construct discursive hegemony by articulating a hybrid form of religious-modern subjectivity. Central to this discourse are religious practices—such as prayer, fasting, hijab, and the avoidance of taboos—together with the representation of a committed lifestyle in domains such as gender relations, cultural consumption, and dress. However, these representations are articulated in a digital context where modern elements and online lifestyles are also integrated, giving the Orthodoxy Discourse a hybrid and adaptive character. The discourse establishes its boundaries vis-à-vis competing discourses—such as the “Autonomous,” “Toxic,” and “Religious Bricolage” discourses—by articulating nodal points like ritualism, familialism, social distancing, inner and outer adornment, halal entertainment, and frugality/anti-consumerism. To sustain its hegemony, the Orthodoxy Discourse also employs representational strategies including appeals to scientific reasoning, reliance on authoritative voices, proselytization and admonition, religious music and maddahi (praise recitations), fatalistic narratives, and moral storytelling. Importantly, the study shows that young women within this discourse are not merely passive recipients of religious messages. Instead, they selectively reinterpret and re-articulate religious elements, thereby engaging in an active process of redefining devout subjectivity in the context of their online lives.

Conclusion

The Orthodoxy Discourse, while closely aligned with the official and hegemonic discourse of cultural governance in the public sphere, paradoxically functions as a discourse of resistance in cyberspace. Operating in a digital environment that prioritizes visibility, consumption, and attention-seeking, the Orthodoxy Discourse constitutes a counter-hegemonic formation whose chain of equivalence stands in opposition to those very logics. In this sense, the hegemonic discourse of the offline public sphere is transformed into a resistant discourse in the online domain. Furthermore, by reproducing self/other boundaries, the Orthodoxy Discourse simultaneously seeks to hegemonize a particular understanding of devout life online

while being destabilized by the persistent presence of rival discourses. This highlights the interpellation of subjects by multiple, and often contradictory, discourses, which renders the production of a single, unified subjectivity impossible in today's interconnected world. Even within the practices of subjects aligned with the Orthodoxy Discourse—who maintain strict antagonistic boundaries with other discourses—we can still observe moments of discursivity that allow temporary occupation of positions within rival discourses. Overall, the study underscores that social networks are not merely platforms for the passive transmission of values but can also serve as arenas for the creation of new discourses and the contestation of existing ones. This has important implications for cultural and social policy-making, as policies that ignore the diversity and hybridity of online discourses risk deepening generational and gender-based divides. Accordingly, examining the Orthodoxy Discourse not only enhances our understanding of the cultural and identity complexities shaping the online lives of young Iranian women but also underscores the necessity of adopting multi-layered and dialogical approaches in addressing generational and gender-related transformations.

Bibliography

- Atton, C. (2002). *Alternative Media*, translated by Hasan Khojasteh and Hamidreza Najafi, Tehran: Publications of the Research Center of the Islamic Republic of Iran Broadcasting. [In Persian]
- Bocock, R. (2002). *Consumption*, translated by Khosrow Sabri, Tehran: Shirazeh Publishing. [In Persian]
- Bokharaie (Refaie), M. (2014), *Religious Orthodoxy*. Qom: Baqer al-Uloom Research Institute Publishing. [In Persian]
- Creswell, J. W. (2017). *Research design (quantitative, qualitative and mixed methods approaches)*, translators Hassan Danaeifard and Ali Salehi, Tehran: Mehraban Book Publishing Institute. [In Persian]
- Cashmore, E. (2017). *Culture of Fame*, translated by Ehsan Shah Ghasemi, Tehran: Institute of Culture, Art and Communication. [In Persian]
- Castells, E. (2003). *The Information Age, Economy, Society and Culture*, translated by Hassan Chavoshian, third edition, Tehran, Tarhe no Publishing. [In Persian]
- Castells, M. (2001) *Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society*, Oxford, Oxford University Press.
- Cockerham, W. Rutten, A. and Abel, T (1997). *Conceptualization contemporary health lifestyle: Moving beyond Weber*. The Sociological Quarterly, 34.

75 Abstract

- Elenopoulou, C. (2018). *Lifestyle micro-influencers and the practice of product endorsement on Instagram through the eyes of young female users*. (Master's Thesis), Erasmus University Rotterdam.
- Eslami, E., Mousavi, S. H., & Alikhah, F. (2020). *Virtual Celebrities, Familiar Strangers in Social Media Era*, Cultural Studies & Communication, 16(59), 45-74. [In Persian]
- Hayat, T., Lesser, O., Azran, S. (2017). *Gendered discourse patterns on online social networks: a social network analysis perspective*. Computers in Human Behavior.
- Hayek, M., Aghahosseini, A. and Alihosseini, A. (2021). *The Conflict Between the Feminine Identity of the Islamic Revolution Discourses and New Religious Thinking: An Issue or a Social Movement?*, Research Letter of Political Science, Volume. 14, Issue 4, No 64, Pp. 81-114. [In Persian]
- Jørgensen, M. W. and Phillips, L. J. (2009). *Discourse Analysis as Theory and Method*, translated by Hadi Jalili, Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Maheshwari, Disha (2023). *Institutional discourses and gender identity construction: Negotiation of body image norms by adolescent girls in a Delhi school*, Women's Studies International Forum Volume 98.
- Meyrowitz, J. (1985). *No Sense of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. New York: Oxford University Press.
- Morley, D. and Grossberg, L. and (Hall, S). (2017). *The Problematics of Identity in Cultural Studies of Identity and Globalization*, translated by Siavash Gholipour and Alireza Moradi, Tehran: Research Institute of Culture, Art and Communication. [In Persian]
- Nasr, H. (2002). *The Heart of Islam: Enduring Values for Humanity*, translated by Seyed Mohammad Sadegh Kharrazi, Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Shalchi, V. (2008). *Coffee shop youth lifestyle*, Journal of Iranian Cultural Research, 1(1), Pp 93-115. [In Persian]
- Shariatmadari, H. (2008). *Religious Orthodoxy*, Qom: Tebyan Cultural Institute. [In Persian]
- Soltani, A. (2005). *Power, Discourse and Language: Mechanisms of the Flow of Power in the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Thompson, J. B. (2018). *Media and Modernity: A Social Theory of Media*, translated by Masoud Ohadi, Tehran: Soroush Publishing. [In Persian]
- Zokaei, M. S., Karami, M. T., & Farzadmanesh, S. (2020). *Representation of women's everyday family life on Instagram*, New Media Studies, 6(23), 1-52. [In Persian]

واسازی گفتمان راست‌آیین در زیست آنلاین زنان جوان؛ مطالعه موردی اینستاگرام^۱

وحید شالچی*

محمد ملاعباسی**، محمدتقی کرمی قهی***، شیما فرزادمنش****

چکیده

عرصه نظم هویتی زنان کانون منازعه و رقابت میان گفتمان‌های متنوعی در جهان رسانه‌ای شده امروز است و هر گفتمانی سعی می‌کند زنان را در موقعیت‌های سوژگی مدنظر خویش فرا بخواند. مسئله‌ی اصلی مقاله حاضر تحلیل اجزای یکی از گفتمان‌هایی است که در آرایش گفتمانی حاکم بر اینستاگرام، زیست آنلاین بخشی از زنان جوان اینفلوئنسر را مفصل‌بندی می‌کند. پرسش اصلی مقاله؛ گفتمان «راست‌آیین» در زیست آنلاین زنان جوان در اینستاگرام چگونه مفصل‌بندی و معناپردازی می‌گردد؟ و روش تحقیق تحلیل گفتمان لاکلائو و موف است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد گفتمان راست‌آیین اگرچه در فضای عمومی جامعه، نسبت نزدیکی با قدرت و ایدئولوژی حاکم بر نهادهای رسمی و سیاست‌گذاری دارد و گفتمان هژمون محسوب می‌گردد، در فضای مجازی به مثابه گفتمان مقاومت ظهور یافته و در برابر مولفه‌های حاکم بر رسانه‌های اجتماعی مانند مصرف‌گرایی و نمایش، وقته‌های گفتمانی خویش را حول قناعت، تفریح حلال، زینت باطنی، مناسک‌گرایی مذهبی، خانواده‌گرایی و فاصله‌گذاری اجتماعی مفصل‌بندی کرده است. از سویی دیگر، ناظر بر زندگی در جهان رسانه‌ای شده دسترسی‌های گفتمانی متعددی برای

* دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، vshalchi@gmail.com

** استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، mohammad.mollaabbasi@gmail.com

*** استاد مطالعات زنان، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، mt.karami@yahoo.com

**** دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، shfarzadmanesh@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۷

سوژه‌ها ایجاد شده که خلق سوژه‌ی متعین را برای هر گفتمانی غیرممکن کرده است. لذا شاهد بازنمایی کردارهایی توسط سوژه‌های گفتمان راست‌آیین هستیم که از نشانگان گفتمان‌های رقیب محسوب می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: تحلیل گفتمان، راست‌آیین، زنان جوان، اینستاگرام، زیست آنالاین، مفصل بندی.

۱. مقدمه

امروزه، زیست آنالاین جوانان به ویژه زنان جوان یکی از مهم‌ترین موضوعات و مناقشات جامعه ایرانی است که هر گفتمان محکوم به موضع‌گیری در قبال آن است. از تلقی شدن زیست آنالاین زنان جوانان به عنوان یک فرصت گرفته تا تلقی نمودن آن به مثابه یک تهدید فرهنگی همگی خوانش‌های متفاوت گفتمانی از زیست آنالاین زنان جوان ایجاد کرده است. به بیان دیگر، هویت جنسیتی و سنی در تقاطع با فضای مجازی تبدیل به گره‌گاهی شده است که بسیاری از گفتمان‌ها را به یکدیگر پیوند زده یا در مقابل هم قرار می‌دهد.

در چنین شرایطی خوانش گفتمانی از زیست آنالاین زنان جوان در اینستاگرام فرصتی برای مطالعه کردارهایی است که متأثر از رسانه‌ی شدن زندگی روزمره، انواع متفاوتی از سوژگی را نمایندگی کرده و در حال مفصل بندی گفتمانی خویش در برابر دیگری‌های گفتمانی هستند. مطالعه این گفتمان‌ها از آن رو قابل اهمیت است که به طور کلی، زنان در تاریخ معاصر ایران همواره تحت تأثیر کشاکش میان دو گفتمان سنت و مدرنیته بوده‌اند و در کشمکش این تقابل گفتمانی، به فراخور شرایط و زمینه‌های گوناگون، همواره به نظر رسیده در صدد پذیرش یا مقاومت در مقابل هریک یا هر دو این گفتمان‌ها بوده‌اند. با این وجود، ناگفته پیداست که تحلیل شکاف گفتمانی به تقابل دو گفتمان دینی / سستی با مدرن / پست مدرن، تحلیلی تقلیل‌گرایانه (Reductionism) بوده و موجب نادیده گرفتن گفتمان‌ها و خرده‌گفتمان‌های دیگری خواهد شد که در کنار این دو گفتمان بوده‌اند و یا اینکه در نتیجه امتزاج این دو گفتمان پدید آمده که از آنها تحت تعابیر «چهل تکه» (Bricolage)، «هیبریدی» یا «ریزماتیک» (Rhizomatic) یاد می‌شود. فهم گفتمانی از زیست آنالاین زنان جوان در بستر شبکه‌های اجتماعی، افق‌های جدیدی از شکاف‌ها و هم‌آیندی‌های گفتمانی موجود در داخل جامعه ایرانی را نمایان کرده و از همین رو این مقاله در پی آن است که با بررسی جنسیتی و سنی به تحلیل یکی از گفتمان‌های حاکم بر زیست آنالاین زنان جوان در

اینستاگرام پرداخته و به صورت ویژه گفتمانی را که تحت عنوان «راست آیین» در زیست آنلایین زنان جوان شناسایی کردیم، واسازی کند.

ضرورت این موضوع متأثر از لزوم فهم تغییرات و تحولاتی است که اقتضائات سوژگی به واسطه‌ی شبکه‌های اجتماعی دچار شده است. در واقع سبک‌های زندگی، در نتیجه رسانه‌ای شدن و میکروفیزیک قدرت^۲ پیچیده و چندلایه کاربران، نخست «متنوع» و دوم «دگرگون‌پذیر و ناپایدار» شده‌اند. این «تنوع» و «دگرگون‌پذیری و ناپایداری»، پای «دسترسی‌های متفاوت گفتمانی» را نیز به میان کشیده است. به گونه‌ای که جامعه ایرانی، عرصه رقابت گفتمان‌های گوناگون سبک زندگی برای تحمیل و هژمونی «تعریف مشروع و معیار» از زندگی شده است. در چنین شرایطی، در صورت عدم توجه به تنوع‌ها و تفاوت‌های گفتمانی، با شکاف، تقابل و حتی تنازع گفتمانی در دو میدان (Field)^۳ اجتماعی (شکاف در روابط نیروهای اجتماعی) و میدان سیاست‌گذاری (شکاف در تعامل میان سیاست‌گذاران و نیروهای اجتماعی) مسئله بغرنج‌تر خواهد شد.^۴ شناسایی گفتمان‌های موثر بر زیست آنلایین زنان جوان و انواع سوژگی‌های بروز و ظهور یافته، صرفاً از درون مطالعه آرایش گفتمانی موجود ممکن است؛ برای عمق بخشیدن به چنین مطالعه‌ای لازم است هر گفتمان از منظر مرزهای ضدیتی و دیگری‌های گفتمانی، وقته‌ها، دال مرکزی، عناصر حوزه گفتمان‌گونگی و بی‌قراری‌های گفتمانی مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته تا هدف اصلی مقاله که شناسایی عمیق گفتمان «راست آیین» به عنوان یکی از گفتمان‌های حاکم بر زیست آنلایین زنان جوان است، محقق شده و نحوه مفصل‌بندی وقته‌های این گفتمان واسازی گردد. بر همین اساس پرسش اصلی این مقاله حول این سوال شکل گرفته که گفتمان «راست آیین» در زیست آنلایین زنان جوان در اینستاگرام چگونه مفصل‌بندی و معنا پردازی می‌گردد؟

۲. ادبیات تجربی

پژوهش‌هایی که پیش از این، به زیست آنلایین زنان جوان یا مباحث هویتی با رویکرد گفتمانی پرداخته‌اند، ذیل چند دسته احصا می‌شوند. برخی از پژوهش‌ها مانند اسلامی و همکاران (۱۳۹۹) به سنخ‌شناسی زنان ایرانی اینفلوئنسر اینستاگرامی پرداخته‌اند. آنها در این مطالعه تحت عنوان «سلبریتی‌های مجازی: غریبه‌های آشنا در عصر رسانه‌های اجتماعی»، خرده‌سلبریتی‌های زن ایرانی فعال در اینستاگرام را در چهار گروه سبک‌زندگی،

چهره محور، شغل محور و هنرمند دسته‌بندی نموده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که استراتژی‌هایی همچون خودبرندسازی، انتشار مداوم زندگی روزمره، واقعی جلوه کردن، برقراری ارتباط تعامل محور با هواداران، راه صد سساله را یک شبه طی کردن و درآمدزایی از طریق تبلیغات از مهم‌ترین ویژگی‌های آنهاست.

برخی دیگر از پژوهش‌ها به زیست آنلاین زنان از منظر هویتی نگریسته‌اند که از آن جمله می‌توان به مطالعه ذکایی و همکاران (۱۳۹۹) با عنوان «بازنمایی زندگی روزمره خانوادگی زنان ایرانی در اینستاگرام» اشاره کرد. نویسندگان این مقاله شش مضمون اصلی شامل «مادری؛ انقیاد توام با قدرتمندی»، «بازنمایی هویت‌های زنانه- مردانه و پارادوکس‌های هویتی»، «بازنمایی مفهوم خوشبختی در پیوند با خانواده»، «مصرف تظاهری»، «نمایش خانه ایده‌آل» و «کنشگری از دریچه زیبایی» استخراج کرده‌اند و تاکید می‌کنند که شبکه اینستاگرام برای زنان اینفلوئنسر ایرانی دارای کارکرد هویت‌بخشی و فراغتی است که در بستر آن زنان همزمان با بازنمایی نقش‌های جنسیتی، نسبت به الگوهای حاکم بر ساختارهای مردسالارانه مقاومت داشته و کنش‌های آگاهانه‌ای برای رسیدن به اهداف خود و تبدیل شدن به اینستاگرامر انجام می‌دهند و در این مسیر هم‌زمان درجاتی از سوژگی و ابژگی را تجربه می‌کنند.

همچنین حایک، علی حسینی و آقا حسینی (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «تعارض میان هویت زنانه گفتمان‌های انقلاب اسلامی و نواندیشی دینی: مسئله یا جنبش اجتماعی» معتقدند: از میانه دهه دوم شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی، با پیدایش جریان «نواندیشی دینی»، گفتمان انقلابی هویت زنانه با چالش مواجه شده و مفصل‌بندی جدیدی پیرامون هویت زنانه در برابر آن نصیج گرفت. این مقاله ابتدا با بهره‌گیری از رویکرد گفتمانی لاکلائو و موف، تعارض هویت زنانه گفتمان‌های انقلاب اسلامی و نواندیشی دینی را تحلیل کرده است. مقاله حاضر برپایه «زمان‌مندی» گفتمانی، تعارض هویت زنانه گفتمان‌های انقلاب اسلامی و نواندیشی دینی را در مسیر تبدیل شدن به یک جنبش اجتماعی ارزیابی می‌کند و پیشنهاد می‌دهد که حافظان گفتمان انقلاب، دگرگونی‌های نوآوران در حوزه دینی زنانه جامعه را با عنوان یک گفتمان رقیب برای هویت زنانه گفتمان انقلاب به رسمیت بشناسد.

از میان پژوهش‌های انگلیسی زبان، برخی زیست آنلاین را با برش جنسیتی از منظر گفتمانی مورد مطالعه قرار داده‌اند. برای مثال حیات، لزر و ازران (۲۰۱۷) در پژوهشی تحت عنوان «الگوهای گفتمانی جنسیت در شبکه‌های اجتماعی: روش تحلیل شبکه‌های

اجتماعی»، درصدد مطالعه الگوهای گفتمان جنسیتی در شبکه اجتماعی آنلایین، با استفاده از روش تحلیل شبکه اجتماعی بوده‌اند. محققین در این پژوهش دو گفتمان با عناوین «گفتمان قاطعانه و مسلط مردان» در مقابل سبک «گفتمان مشارکتی و حمایتی زنانه» را شناسایی نموده و به طور کلی، یافته‌هایشان تحلیل‌های قبلی مبنی بر شواهدی از سبک گفتمان قاطعانه و مسلط و نقش اجتماعی مردان در مقابل سبک گفتمان مشارکتی و حمایتی زنان را تایید می‌کنند. مردان پست‌های بیشتری می‌نوشتند، در حالی که زنان بیشتر در مورد پست‌های دیگران نظر می‌دادند. اما چون پست‌های زنان تایید (لایک) بیشتری نسبت به پست‌های مردان دریافت می‌کرد، این تصور ایجاد می‌شد که زنان در شبکه‌های اجتماعی آنلایین حضور پررنگ‌تری دارند.

همچنین ماهشواری (۲۰۲۳)، در پژوهشی با عنوان «گفتمان‌های نهادی و ساخت هویت جنسیتی: مذاکره درباره هنجارهای تصویر بدن توسط دختران نوجوان در مدرسه دهلی» ضمن تمیز میان دو گونه گفتمانی «رسمی» و «مقاومت» به چگونگی تأثیر گفتمان نهادی بر ساخت و مذاکره هویت‌های جنسیتی با اشاره به گفتمان رسمی بدن می‌پردازد. وی به ویژه راه‌های مورد تایید اجتماعی بودن و ظاهر شدن «زنانه» در مدرسه را بررسی می‌کند. این مقاله به بررسی مبارزه بین ساختار نهادی برای تقویت و حفظ بدن‌هایی که به نظم جنسیتی غالب پایبند هستند و مقاومت ارائه شده توسط دانش‌آموزان (دختران) به عنوان چالشی برای مکانیسم‌های کنترل اجتماعی و تبعیت می‌پردازد. فرایندی که طی آن بدن نوجوان به محل اعتراض و بر ساخت هویت‌های جنسیتی تبدیل می‌شود. در مجموع مطالعات انجام شده، با وجود ارائه یافته‌ها و نتایج ارزشمند درخصوص موضوع پژوهش، هر کدام به فراخور موضوع و مساله خود، فقط به یکی از جنبه‌های موضوع پرداخته و بخشی از این مسئله را مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند. در حالی که مقاله حاضر در نظر دارد گفتمان راست‌آیین در زیست آنلایین زنان جوان در اینستاگرام را در کلیت آن مورد مطالعه قرار دهد. در واقع با مرور تجربی موضوع، خلا ادبیات پژوهشی در مسئله خاص این مقاله و نیاز به تبیین علمی موضوع، به شدت محسوس است؛ مسئله‌ای که کیفورد گیرتز از آن تحت عنوان اهمیت توصیف ضخیم بجای تبیین‌های لاغر یاد می‌کنند.

در پژوهشی دیگر، النو پولو (۲۰۱۷)، تحت عنوان «سبک زندگی افراد مشهور و تبلیغ محصولات در اینستاگرام از طریق نمایش این محصولات برای کاربران زن»، بر اساس دوازده مصاحبه عمیق، چهره به چهره یا از طریق اسکایپ، با زنان ۲۱ تا ۲۵ ساله که فالوئر

پنج میکرواینفلوئنسر سبک زندگی بودند، پژوهشی انجام داده است. با انجام تحلیل مضمونی، مضامین اصلی مربوط به سؤالات طرح شده تحقیق پدید آمدند. به طور خاص، نشان داده شد که الهام‌بخشی، نظرخواهی، جذابیت و مرتبط‌بودن، انگیزه‌ای است که کاربران دختر جوان اینستاگرام را به دنبال کردن میکرواینفلوئنسرهای سبک زندگی تشویق می‌کند. علاوه بر این، از نظر این کاربران، جذابیت مهم‌ترین شاخص برای اعتبار میکرواینفلوئنسرهای سبک زندگی است. مطابق یافته‌های این پژوهش، تبلیغ مارک‌های تجاری توسط افراد مشهور بر سبک و میزان مصرف زنان کاربر جوان از این محصولات اثر زیادی دارد.

۳. چارچوب مفهومی

بستر نظری پژوهش حاضر بر مبنای برساختگرایی اجتماعی است و چارچوب مفهومی این پژوهش مبتنی بر پژوهش چنددیدگاهی شکل گرفته است. یورگنسن و فیلیپس (۱۳۸۹) از این مفهوم هم به منظور اشاره به تلفیق رویکردهای درون تحلیل گفتمان با یکدیگر و هم جهت اشاره به تلفیق رویکرد تحلیل گفتمان با نظریه‌هایی خارج از گفتمان استفاده می‌کنند. نقطه قوت تدوین چارچوبی چنددیدگاهی، این است که پژوهش قادر خواهد بود پدیده مورد نظر را از زوایای مختلفی مطالعه کند و در نتیجه فهم عمیق‌تری از پیچیدگی‌های آن به دست آورد، اما مشکلی که لازم است مورد توجه قرار گیرد، هماهنگی پیش‌فرض‌های مختلف و گاه متعارض هستی‌شناسانه و معرفت‌شناسانه در تلفیق با نظریه گفتمان است. لذا در رویکرد چنددیدگاهی باید رویکردها را با یکدیگر مقایسه و سپس تعیین کرد که هر رویکرد چه نوع دانشی (موضعی) تولید می‌کند و در نهایت این رویکردها را بر اساس این ملاحظات جرح و تعدیل نمود (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹: ۲۵۰). ناظر بر این مقدمه، مروری بر چارچوب مفهومی پژوهش حاضر خواهیم داشت.

در نظم گفتمانی حاکم بر فضای شبکه‌های اجتماعی، گفتمان‌ها بر سازنده معنا (در اینجا سبک زندگی) هستند و هر گفتمانی معنایی (سبک زندگی) را بر سایر معناها (سبک‌های زندگی) مرجح می‌کند که هدف از این عمل، سوژه‌سازی و در نهایت ایجاد یک هژمونی گفتمانی است. در چارچوب نظریه گفتمانی، این فرایندها بر اساس منطق مفصل‌بندی و آرایش وقته‌های هم‌ارز در کنار همدیگر ممکن می‌شود. سوژه‌سازی در گفتمان‌ها از طریق استیضاح و به واسطه دستگاه‌های ایدئولوژیک صورت می‌گیرد. (همان: ۳۸) رسانه از آن رو

که حاوی پیام است و این پیام‌ها بوسیله نظام بازنمایی فهم می‌شود، می‌تواند یکی از این دستگاه‌های ایدئولوژیک باشد. اینستاگرام نیز یک رسانه و ابزاری بازنمایانه است و می‌تواند محل انکشاف کردار گفتمانی باشد.

طی این مسیر نیازمند اولاً گفتمان‌سازی و در مرحله بعد بازنمایی آن گفتمان است. هر گفتمان، برای استیلا و هژمونیک شدن، ملزم به اتخاذ و معنادارسازی گفتمانی حقیقت‌ساز (رژیم گفتمانی) است تا بتواند ضمن ترسیم دقیق مرز میان «خود» و «دیگری»، از یک سوی نسبت به برجسته‌سازی و اسطوره‌سازی گفتمان خود و نیز تصویرسازی از آینده مطلوب گفتمان اقدام نموده و از سوی دیگر، با ساختارشکنی و غیریت‌سازی گفتمان رقیب، آن را به حاشیه رانده و از فضای گفتمان طرد نماید. گفتمان به حاشیه‌رانده شده در حوزه گفتمان‌گونگی سکنی گزیده و همواره مترصد آن است که در صورت بحران در نظام اجتماعی و عدم پاسخ‌دهی مناسب گفتمان هژمون به بحران ایجاد شده، از فرصت بی‌قراری گفتمان هژمون استفاده نموده و هژمونی گفتمانی جدیدی پدید آورد. اقدام اساسی دیگر، اتخاذ راهبردهای بازنمایی گفتمان است. این راهبردها عموماً شامل ساده‌سازی، کلیشه‌سازی و طبیعی جلوه دادن گفتمان اتخاذ شده می‌شود. اما سوژه، به عنوان مخاطب گفتمان هژمون شده، پذیرنده بی‌چون و چرای منویات گفتمان نیست، بلکه دست به خوانش گفتمانی زده و مخیر بین پذیرش گفتمان یا مقاومت در قبال آن است. در صورتی که سوژه دست به مقاومت در برابر گفتمان هژمون بزند، گفتمان هژمون در صدد خواهد بود تا از طریق مداخله هژمونیک، نسبت به اقناع سوژه و بازسازی گفتمان اقدام نماید. این عمل یا موجب خواهد شد که سوژه از دست مقاومت برداشته و یا اینکه به مقاومت خود ادامه خواهد داد که در این صورت، آنچه حاصل خواهد شد وضعیت خطر و بی‌قراری گفتمان هژمون و در نهایت ظهور گفتمان هژمون جدید از میان گفتمان‌های رقیبی است که در حوزه گفتمان‌گونگی قرار دارند. (همان: ۵۴-۹۰)

اما وضعیت بی‌قراری گفتمانی سوژه، در سایه‌ی شبکه‌های اجتماعی و دهکده جهانی، بروز و ظهور متفاوتی یافته است. از منظر استوارت هال (۱۳۹۶) در جهان جدید هویت‌های یکپارچه قدیمی در حال زوال و فروپاشی هستند و پس از سوژه روشنگری و سوژه جامعه شناختی، اینک با سوژه پست مدرن مواجه‌ایم. عصر پست مدرن که مهمترین مشخصه‌ی آن احاطه سوژه با انواع شبکه‌های اجتماعی است، بر سازنده‌ی سوژه‌هایی است که برخلاف

سوژه‌های قدیمی که دارای هویت یکپارچه و درونی بودند، از چندین هویت متناقض و حتی غیرقابل سازش به صورت همزمان تشکیل شده‌اند. (هال و گراسبرگ، ۱۳۹۶: ۹)

از منظر نظریه‌های رسانه‌های نوین نیز، پیامدهای هویتی شبکه‌های اجتماعی موضوعی قابل توجه است. تاکید کاستلز بر ظهور و پیدایش «چندگانگی هویتی و چندجهانی شدن فرهنگی در جامعه شبکه‌ای» (کاستلز، ۲۰۰۱: ۲۷۵)، «غیرمحلی شدن» (Delocalization) تامپسون (۱۳۹۷)، مفهوم «خلق موقعیت‌های جدید» میروویتز (۱۹۸۵)، مفهوم «خودهای چندگانه در فضای مجازی» طرفداران رویکرد خوشبین به هویت و فضای مجازی و نظریه فرهنگ شهرت (۱۳۹۶) و ظهور خرده سلبریتی، از این دست تحلیل‌ها هستند. از نظر کاستلز (۱۳۸۲)، در چنین بستری، اینترنت با دارا بودن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های خاص خود ضمن ایجاد جامعه‌ی جهانی واحد و یکپارچه، همواره قابلیت‌ها و امکاناتی را در اختیار کاربران خود در راستای چندگانگی، تنوع و تکثر هویت‌های فرهنگی جوامع قرار داده و «چندجهانی شدن فرهنگی» جوامع را به دنبال داشته است. در چارچوب نظریه «بدون حس مکان» میروویتز (۱۹۸۵)، شبکه‌های اجتماعی بوجود آورنده موقعیت‌های تازه‌ای هستند که اشخاص می‌توانند به درون آنها وارد شوند.

این موقعیت‌های جدید، ضمن از میان بردن تفاوت‌های طبقاتی، سنی و دیگر انواع تمایز اجتماعی، گزینه‌های تازه‌ای را به منظور تولید معنا و هویت فردی و جمعی در دسترس انسان قرار می‌دهند. از منظر «نظریه رسانه‌های جایگزین» در جهان رسانه‌های جایگزین، شهروندان از طریق شبکه‌های اجتماعی، ضمن مداخله و تحول در حوزه رسانه‌ای موجود، محیط‌های اجتماعی و فرهنگی‌شان را شکل داده و دائماً در حال به چالش کشیدن هویت‌های مشروع و روابط اجتماعی نهادینه شده و رمزگان اجتماعی هستند (آتون، ۱۳۹۹: ۷۲).

همچنین مفهوم دیگری که لازم است مورد توجه قرار گیرد، دال مرکزی یافته‌های پژوهش مفهوم «راست آیینی» (orthodoxy) است. مسئله‌ی راست دینی در هر مذهبی از بیش‌ترین اهمیت برخوردار است، زیرا به معنای درستی اعتقاد یا نظریه است (نصر، ۱۳۸۵: ۹۴). کلمه ارتدکس (راست آیینی) که مرکب از دو کلمه اردتو (ortho) به معنی درست و دوکس (doxa) به معنی عقیده است، به صورت تحت الفظی به معنای عقیده صحیح است. کلمه ارتدکس را می‌توان «راست‌دین»، «راست‌کیش»، «درست‌دین» و نظایر آن معنا کرد و مقصود از آن عبارت است از اصول عقاید صحیح و اولیه یک دین، که در مقابل این عقاید

انحراف و بدعت‌ها (heterodoxy) قرار دارد. همیشه یکی از دغدغه‌های عالمان دین و دینداران همین دست یافتن به مرزهای راست‌دینی بوده است. مفهوم نجات و رستگاری در همه ادیان به درست‌باوری وابسته است و به لحاظ تاریخی زادگاه این مفهوم دین مسیحیت است. بعد از شکل‌گیری مسیحیت، انحرافات و بدعت‌هایی در اعتقادات این دین شروع به شکل گرفتن نمود که برای مقابله با این بدعت‌ها مسیحیت به پا خاست و موضع راست‌دینی خود را به انحاء مختلف بیان نمود. به این منظور اعتقادنامه‌هایی نوشته شد که در اغلب کلیساها خوانده می‌شد و هدف اصلی آن تکذیب عقاید بدعت‌آمیز بود و در بردارنده اعتقاداتی بود که هر مسیحی باید به آن معتقد و وفادار باشد (بخارایی، ۱۳۹۳: ۲).

سید حسین نصر، از منظر دین اسلام میان راست‌دینی و راست‌کرداری (راست‌آیینی) تفاوت قائل شده و راست‌دینی را برخورداری از حقیقت دینی و راست‌کرداری را به معنای روش صحیح انجام اعمال و رسیدن به حقیقت معنا در نظر می‌گیرد. در اسلام هیچ منبع قانون‌گذاری و تعیین و تصویب عقاید مثل مذهب کاتولیک وجود ندارد که صحت نظر و سطح اعتقاد را مشخص کند و نظریه اسلام در مشخص نمودن آنچه راست‌دینی محسوب می‌شود، به شدت مذهب کاتولیک نیست. معمولاً شهادت به این ایمان، که «خدایی جز خدای یگانه نیست» و «محمد رسول خداست» کفایت می‌کند. اسلام هم مانند مذهب یهود بیشتر بر اهمیت راست‌کرداری تأکید کرده است و گرچه نسبت به راست‌دینی با ملایمت برخورد می‌کند اما وقتی اصل توحید و نبوت پذیرفته می‌شود، بر انجام نمازهای روزانه، روزه، حج و مسائلی از این قبیل و همچنین بر رعایت دستورات مربوط به مواد غذایی همانند خودداری از خوردن گوشت خوک و مشروبات الکلی و اصول اخلاقی مربوط به روابط جنسی و پرهیز از دزدی، قتل و غیره تأکید بیشتری دارد. (نصر، ۱۳۸۵: ۹۵)

با همه این توضیحات، پاسخ به این پرسش که اسلام راستین چیست و راست‌آیینی (کرداری) در اسلام چگونه معنا می‌شود، قدری دشوار است، به ویژه که راست‌اندیشی و ناراست‌اندیشی در قلمرو تشیع نیز همواره بحث‌انگیز بوده است. از طرفی گسست موجود میان باورهای اصیل دینی و باورهای مقبول مردم یا همان دین عامه (popular) فرایند بسط و تعمیق راست‌اندیشی را با چالشی جدی روبه‌رو می‌کند. از طرف دیگر به مرور زمان مفهوم ارتدکسی با نوعی جزم‌اندیشی، سخت‌گیری و انحصارگرایی همراه شده است، از این‌رو کسانی که رواداری، آسان‌گیری و کثرت‌گرایی را از ضرورت‌های اجتناب‌ناپذیر دنیای امروز می‌دانند از مفهوم راست‌اندیشی دینی گریز و ابا دارند (شریعتمداری، ۱۳۸۷: ۳).

در یک جمع بندی نهایی میتوان گفت در این مقاله تلاش می‌شود از یک چارچوب مفهومی چنددیدگاهی استفاده شود که بر بستر تحلیل گفتمان شکل گرفته و به تحلیل یکی از گفتمان‌های (راست‌آیین) حاکم بر زیست آنلاین زنان جوان در اینستاگرام می‌پردازد.

۴. روش تحقیق

تغییرات سریع اجتماعی و در نتیجه آن تنوع زیست جهان‌ها به شکل روز افزونی محققان اجتماعی را با زمینه‌های اجتماعی و دیدگاه‌های جدید مواجه می‌کند؛ به گونه‌ای که استفاده از الگوهای نظری و آزمون آن‌ها در برابر شواهد تجربی، دیگر پاسخگو نیست. لذا با توجه به مسئله این تحقیق، روش کیفی به عنوان روش پژوهش انتخاب شد. از آنجا که پاسخ به مسئله اصلی تحقیق منوط به انتخاب یک روش مناسب برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌هاست، در این تحقیق در راستای پاسخ به مسئله تحقیق از میان روش‌های کیفی پژوهشی، روش تحلیل گفتمان (با تأکید بر تحلیل گفتمان لاکلائو و موفه) که از رویکردهای مهم نظریه بازنمایی است، استفاده شده است.

روش تحلیل گفتمان لاکلائو و موفه اعتبار و انتظام بالایی در شناسایی وقته‌ها، عناصر و مفصل‌بندی هر گفتمان دارد و از کارایی بسیار بالایی برای تبیین چگونگی ظهور، استمرار و افول گفتمان‌ها و بررسی تعامل میان آنها برخوردار است و به همین دلیل برای تبیین پدیده‌های اجتماعی در سطح کلان کارآمد است (سلطانی، ۱۳۸۴: ۱۰۸). همچنین دلیل دیگر انتخاب این روش، اقتضائات متونی است که میدان این پژوهش را شکل می‌دهند؛ یعنی داده‌های موجود در شبکه‌های اجتماعی که عموماً ترکیبی از زبان و تصویر هستند.

جدول ۱. خلاصه روش‌شناسی پژوهش

هدف	روش	ابزار جمع آوری داده‌ها	تجزیه و تحلیل داده‌ها	جامعه آماری	شیوه نمونه‌گیری
واسازی گفتمان راست‌آیین در زیست آنلاین زنان جوان در اینستاگرام	روش تحلیل گفتمان لاکلائو و موفه	مشاهده مشارکی آنلاین	تحلیل گفتمانی (شناسایی دال‌های محوری، وقته‌ها و عناصر گفتمانی و زنجیره هم‌ارزی میان آنها)	کنش‌های آنلاین زنان جوان اینفلوئنسر اینستاگرام	نمونه‌گیری هدفمند

جامعه مورد مطالعه در پژوهش حاضر، کنش‌های آنالاین زنان جوان اینفلوئنسر اینستاگرامی مرتبط با موضوع پژوهش (گفتمان راست‌آیین) است؛ همان‌گونه که کرسول (۲۰۰۳) اذعان می‌دارد: در تحقیق کیفی، مشارکت‌کنندگان به صورت هدف‌مند انتخاب می‌شوند، به گونه‌ای که به بهترین نحو ممکن به محقق در فهم مسئله تحقیق و پاسخ به سؤالات تحقیق کمک کنند (کرسول، ۱۳۹۶: ۵۴). لازم به ذکر است که انتخاب یک اینفلوئنسر و یا یک پست به اشتراک گذاشته شده توسط اینفلوئنسر، برای تحلیل گفتمان منوط به وجود ویژگی‌های خاص گفتمانی در آن پست است. این ویژگی‌ها عبارتند از: وجود عناصر گفتمانی با محوریت سبک زندگی در پست‌های به اشتراک گذاشته شده و تمرکز بر واقعیت‌های اجتماعی مرتبط با آن و نیز نقش مواضع در پست‌های به اشتراک گذاشته شده در دامن زدن به مباحثه عمومی در خصوص موضوع، عمومی بودن صفحات، عضویت بیش از یک سال در شبکه اجتماعی اینستاگرام و اشتراک‌گذاری حداقل ۱۰۰ پست از راهبردهایی بوده است که حین نمونه‌گیری مورد توجه قرار گرفته است.

به منظور تحدید شاخص‌های نمونه‌گیری با توجه به مسئله و اهداف تحقیق، از متغیر جنس، سن و تعداد دنبال‌کننده استفاده می‌شود. زنان جوانی که در سنین ۱۸ تا ۳۵ سال هستند، دارای بیش از ۵۰ هزار نفر دنبال‌کننده هستند و اینفلوئنسر محسوب می‌شوند، وارد فرایند تحقیق شده و چارچوب اولیه نمونه را شامل می‌شوند. نمونه‌گیری به شیوه هدفمند انجام گرفته و در گام بعدی از میان زنان اینفلوئنسر در سنین ۱۸-۳۵ سال که بیش از ۵۰ هزار نفر دنبال‌کننده دارند، آنهایی (۱۲ نفر) وارد نمونه‌گیری نهایی می‌شوند که تولید محتوای صفحات‌شان، بازنمایی وجوه مختلف زیست آنالاین راست‌آیین است. این وجوه مختلف که در فرایند تحقیق تدقیق شده و در رفت و برگشت میان میدان و نظریه، نهایی شدند، به طور کلی شامل مضمون‌هایی هستند که بازنمایی نوع رابطه با جنس مخالف، نوع مصرف فرهنگی، مصرف مادی، پوشش، آرایش، دینداری، فعالیت‌های اجتماعی و نقش‌های جنسیتی خواهند بود. این نمونه‌گیری تا اشباع نظری و عدم وجود سوژه و داده‌هایی که وجوه جدیدی از این گفتمان را نمایندگی کنند، ادامه خواهد یافت.

همچنین بازه زمانی انتخاب نمونه‌های پژوهش سال ۱۴۰۳ را شامل می‌شود و در نهایت ۱۲۰ پست و استوری از ۱۲ زن جوان اینفلوئنسر وارد فرایند تحلیل شدند. در نهایت آنکه پژوهش به سبب استفاده از روش تحقیق کیفی داعیه تعمیم نداشته و با هدف شناسایی و

فهم چگونگی مفصل بندی وقته‌های گفتمان راست‌آیین در زیست آنلاین زنان جوان در اینستاگرام انجام گرفته است.

برای واکاوی پست‌ها، از تمام محتوای آنها شامل سبک واژگان (مثبت و منفی)، قطب‌بندی یا غیرسازی‌ها، استنادها، پیش‌فرض‌ها، تلقین و تداعی‌ها و گزاره‌های اساسی متن‌ها، اشیای موجود در کادر، فضا، چهره افراد، پوشش، حالت بدن و ژست‌ها، رنگ‌بندی، چیدمان و عناصر فنی تر مانند زاویه دوربین، نور، سایه‌روشن، فیلترها و ... استفاده شده است. واحد تحلیل، پست‌های به اشتراک گذاشته شده و واحد مشاهده، مناسبات گفتمانی موجود در پست‌ها است. همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها در شش گام صورت گرفت: شناسایی دال محوری (Nodal Point)، مفصل‌بندی (Articulation) و تعیین گفتمان، شناسایی وقته‌ها و دال‌های شناور، حوزه گفتمان‌گونگی، بی‌قراری‌های گفتمانی و رابطه با متن (زمینه اجتماعی) و دستیابی به دیگری‌های گفتمانی.

برای دستیابی به اعتبار پژوهش در این مطالعه، از روش‌های دسترسی به داده‌ها و انتقال‌پذیری اظهارشده از سوی هابرم (۱۹۹۵) و تأییدپذیری و باورپذیری (لینکلن و گوبا، ۱۹۸۵) استفاده شده است. همچنین یورگنسن و فیلیپس سه معیار برای اعتبار معرفی می‌کنند: محکم و استخوان‌دار بودن تحلیل، جامعیت تحلیل و شفافیت تحلیل (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹: ۲۸۰).

۵. یافته‌های تحقیق

۱.۵ دال مرکزی: اسلام و دستورات اسلامی؛ قرائتی راست‌آیین از مفاهیم فقهی

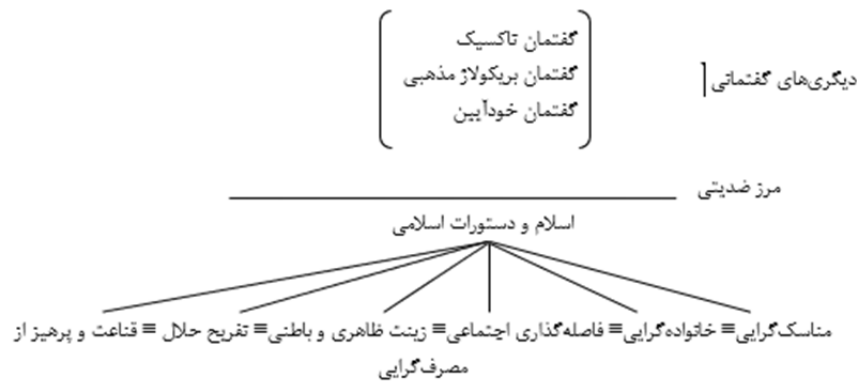
در این گفتمان، تنظیمات سبک زندگی، براساس برداشت راست‌آیین از مفاهیم فقهی است. «راست‌آیین» به معنی «صاحب عقیده درست» بوده و «راست‌آیینی» در اصطلاح به معنای گرایش به حفظ اصول و باورهای دینی و اعتقادی است. برابر نهاد «راست‌آیینی»، «بدعت» است و این گفتمان عموماً در برابر هر نوع «بدعتی» مقاومت می‌کند. بدعت‌ها، عناصری هستند که در حوزه گفتمان‌گونگی قرار دارند. در این گفتمان نگره‌داری سگ در حیاط خانه به عنوان نگهبان، امری پذیرفته شده است اما اگر وارد منزل شده و در خانه نگهداری شود به عنوان بدعت شناخته شده و امری ناپسند است. این گفتمان، بنا به سنت فقهی‌اش ادبیات مفهومی خاص خود را دارد و علاوه بر دوگانه اصول/ بدعت، دوگانه‌های حلال/ حرام،

مستحب/ مکروه، معروف/ منکر، محرم/ نامحرم، بدن قدسی/ بدن شهوانی، غنا/ مجاز، تفریح و لذت حلال/ هوی و هوس و ... تنظیم‌کننده انتخاب‌های سبک زندگی است. بدین معنا که اعضای این گفتمان در مصرف موسیقی، مدیریت بدن و پوشش، تناسب اندام و کنترل وزن، گذران اوقات فراغت، دکوراسیون منزل، آداب بارداری، آداب معاشرت، آداب راه رفتن و ... از الگوی اسلامی و منطق دوگانه‌های یاد شده عمل می‌کنند. موسیقی آنگاه که منطبق بر قواعد گفتمان راست‌آیین باشد مجاز است و آنگاه که از این قواعد عدول کند، مصداق غنا و مطرود است. تفریح، سرگرمی و لذت بردن اگر قواعد گفتمانی را رعایت کند، لذت و تفریح حلال است و اگر منطبق بر این قواعد و اصول نباشد، در فرایند «به حاشیه رانی» تحت عنوان «هوی و هوس» مطرود می‌شود.

بنابراین، به تعبیر یکی از نمونه‌های پژوهش «سبک زندگی اسلامی یعنی تمام ظریف‌ترین اعمال روزانه باید طبق دستورات اسلام باشد». در این گفتمان آنچه که در فقه و احادیث و سیره حلال، مستحب، معروف، قدسی و الهی است مجاز است و آنچه که حرام است و مکروه و منکر و شهوانی یا باید ترک شوند (افعال حرام) یا حتی المقدور بدانها مراجعه نشود (مکروهات و منکرات) و یا اینکه در پرتو حیا و عفاف به حوزه خصوصی منتقل شوند (شهوت، آرایش و تبرج). به عنوان نمونه، زویسم (یکی از نمونه‌های تحقیق) در پستی با عنوان «بهترین مدل برنامه‌ریزی» با ذکر حدیثی از امام کاظم (علیه السلام) و با تاکید بر قید «حلال» سبک زندگی اسلامی را چنین تعریف می‌کند:

یک قسمت روز مخصوص مناجات با خدا و اوقات نماز، یک قسمت برای کار و زندگی و پول حلال درآوردن، یک قسمت معاشرت با افراد مورد اعتماد که خالصانه عیب‌ها را رو بهت می‌گویند، قسمت آخر هم تفریحات سالم و لذت‌های حلال.

آنچنان که «مهفا» یکی دیگر از نمونه‌های تحقیق تصریح می‌کند، در این گفتمان حتی عشق هم رنگ و بوی مذهبی گرفته و هشتگ عشق حلال ترند می‌شود (#عشق مذهبی، #عشق حلال).

شکل ۱. مفصل‌بندی وقته‌های گفتمان راست آیین و دیگری‌های گفتمانی

۲.۵ وقته‌های گفتمانی

۱.۲.۵ قناعت و پرهیز از مصرف‌گرایی

دین و مذهب نه تنها می‌تواند مردم را نسبت به برخی از سبک‌های زندگی در قیاس با سبک‌های زندگی دیگر ترغیب نماید بلکه می‌تواند تأثیر قابل ملاحظه‌ای در کنترل فرهنگ مصرفی و سبک‌های زندگی مصرفی داشته باشد. در گفتمان راست‌آیین در فضای اینستاگرام، «مصرف‌گرایی» به عنوان یکی از مهم‌ترین قواعد گفتمانی سبک زندگی غیرمذهبی با ظهور «مقولاتی» چون «قناعت»، «رزق و روزی» و «شکرگذاری» رنگ باخته و در حوزه گفتمان‌گونگی گفتمان راست آیین قرار می‌گیرد. باکاک (۱۳۸۱، ۱۷۷) بر این باور است که: «مواعظ دینی، هنوز، این توانایی را دارند تا با ادله متقن و الگوهای برانگیزنده، بسیاری از مردم دنیا را ترغیب کنند تا امیال‌شان به کالاهای و تجارب مصرفی را محدود کنند». از این رو دین نه تنها می‌تواند بر انتخاب سبک زندگی اثر بگذارد، بلکه احتمالاً در سبک‌های زندگی دینداران تبعیت کمتری از الگوهای مصرف سرمایه‌داری قابل مشاهده است. از نظر باکاک ادیان جهانی به دلیل توانایی‌شان در اقناع امیال ناخودآگاه می‌توانند عمل مصرف‌گرایی پسامدرن را نقد و مهار کنند.

زهره سادات هوایی در یک ریلز، با برجسته نمودن آیه‌ای از قرآن کریم در خصوص اسراف، ترغیب به مصرف‌گرایی افراطی از سوی برخی بلاگرها را مورد انتقاد قرار می‌دهد: «میدونی برادر شیطان کیه؟ کسی که اسراف میکنه. خدا توی قرآن میگه: إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ

كَأَنَّا إِخْوَانُ الشَّيَاطِينِ. اسراف‌کاران همان برادران شیطان هستند. کاش این ویدئو به دست بلاگرها و اینفلوئنسرهایی که مصرف‌گرایی و اسراف رو ترویج می‌کنن برسه».

بنابراین، در این گفتمان دیگر مد و استانداردهای معمول به عنوان الگوی خرید و مصرف مطرح نیست. عطیه شاپوری در پست معرفی خود، به دنبال تاکید بر این مسئله است که هدفش از فعالیت در فضای مجازی مصرف‌گرایی و نمایش تظاهری نیست: «منو با لباسای تکراری زیاد می‌بینید، هر روزی کافه جدید نمیرم، مدل ماشین و درآمد محتوای اینجا نیست، عکاس و فیلمبردارم ندارم».

بلاگرهای این گفتمان را، برخلاف گفتمان‌های مبتنی بر مصرف‌گرایی متظاهرانه که توسط «مد» و سبک‌هایی از جمله «فشن» و ... جهت‌دهی می‌شوند، می‌توان از جمله فشن‌لس‌ها (Fashionless) محسوب نمود. فشن‌لس‌ها، کسانی هستند که از هیچ مدی پیروی نمی‌کنند. آنچه وجه تمایز اعضای این گروه از سایر گروه‌ها شمرده می‌شود، ذهنیتی است که آنان نسبت به نوع پوشش خود و مسئله مد دارند. عنصر مشخص این ذهنیت مقاومتی است که آنان در برابر مدهای لباس از خود نشان می‌دهند و در عوض می‌کوشند تا الگوی مصرف لباس‌های خود را بر اساس سلیقه شخصی، نیاز یا ایدئولوژی‌هایی غیر از مد تعیین کنند.

۲.۲.۵ فاصله‌گذاری اجتماعی (تفکیک حوزه خصوصی حوزه عمومی)

یکی از وقته‌های مهم گفتمان راست‌آیین که تنظیم‌کننده «روابط اجتماعی» افراد است، وقته «فاصله‌گذاری اجتماعی» به معنای تفکیک حوزه خصوصی و عمومی است. قاعده اصلی حاکم بر روابط اجتماعی در این وقته، دوگانه محرم/نامحرم است. این وقته و قاعده گفتمانی، تنظیم‌کننده نوع و نحوه رابطه با نامحرم، سبک پوشش، مدیریت بدن، نوع آرایش و ... است. براساس این وقته، صحنه زندگی به دو حوزه عمومی و خصوصی تقسیم می‌شود. حوزه خصوصی مختص رابطه با کسانی است که «محرم» هستند و حوزه عمومی برای رابطه با «نامحرمان» است. هم حوزه عمومی و هم حوزه خصوصی آداب خاص خود را دارند. صفحه اینستاگرام فرد مربوط به حوزه عمومی است و رابطه عاشقانه محصور در حوزه خصوصی، بر همین اساس، در صفحه اینستاگرام بلاگرهای این گفتمان که معتقد به لزوم فاصله‌گذاری اجتماعی هستند، روابط عاطفی، صمیمانه و عاشقانه هرگز و یا حتی الامکان به ندرت بازنمایی می‌شوند. البته به عنوان استثنا، یک نوع رابطه عاشقانه و

عاطفی در صفحات بلاگرهای مذهبی به وفور نمایان است آن هم رابطه عاشقانه و عاطفی با خداوند و ائمه است.

تفکیک حوزه خصوصی و عمومی، در خصوص موضوع سبک پوشش و مدیریت بدن نیز یک موضوع محوری است. اصل کلی برای این گفتمان آن است که هیچ بخشی از بدن زنان برای مردان قابل رؤیت نباشد و لذا لباس غالبی که اعضای این گفتمان در حوزه‌های عمومی به تن می‌کنند عبارت است از چادر برای پوشاندن بیشتر اعضای بدن.

در این گفتمان، حتی اگر چادر موجب جلب توجه جنس مخالف شود، امری مذموم است. آهویی در یک استوری می‌نویسد: «با اینکه حجابم کامل بود ولی راهم درست نبود با همون حجاب داشتم جلب توجه میکردم. ی کم که بیشتر فکر کردم دیدم عکسای من اصلا عکسای جالبی نیستن جلب توجه میکنن و پیجم با روش اشتباهی اومده بالا». در واقع آنچه مورد اشاره وی است، مسئله تبرج است که از دغدغه‌های سوژه‌های این گفتمان است. جلوگیری از تبرج به معنای خودنمایی و جلوه‌گری از آن موضوعاتی است که از جمله مصادیق تفکیک حوزه عمومی از خصوصی در میان سوژه‌های گفتمان راست آیین است. بر همین اساس اگرچه رویت صورت زنان از منظر احکام اسلامی بلامانع است، اما از آن جایی که تصاویر کلوزآپ (Close up) از صورت زنانه در فضای مجازی به نوعی معنای تبرج دارد، سوژه‌های این گفتمان نسبت به آن مرزبندی شفافی دارند و عموماً هیچ تصویری از نمای نزدیک چهره با مخاطبان به اشتراک نمی‌گذارند.

۳.۲.۵ بدن قدسی: زینت ظاهری و باطنی

یکی از مهم‌ترین مولفه‌های سبک زندگی در عصر حاضر، بدن، نوع نگاه به آن و نحوه رفتار با آن است، که تحت عنوان «مدیریت بدن» مطرح شده است. هر گفتمانی به واسطه اقتضائات گفتمانی خود و در هم‌ارزی با دال مرکزی‌اش، برای چگونگی رفتار کنشگران با بدن خود، معانی‌ای را تولید و هنجارهایی را تعیین می‌کند. همچنان که گذشت، برخی از هنجارها و قواعد گفتمانی مرتبط با بدن در گفتمان راست‌آیین از طریق وقته «فاصله‌گذاری اجتماعی»، تنظیم و تحت کنترل قرار گرفته است. مدیریت بدن و زیبایی چهره و اندام که در گفتمان‌های دیگر یکی از دل‌مشغولی‌های اصلی بلاگرها و فالوئرهای آنان است در گفتمان سبک زندگی راست‌آیین، تحت عنوان وقته «بدن قدسی» سامان می‌یابد. یکی از مفاهیمی که گفتمان راست‌آیین از آن برای تنظیم و سامان‌دهی «بدن قدسی» استفاده می‌کند،

مفهوم «زینت» است که خود نه پدیده‌ای تک‌بعدی و صرفاً ناظر به ظاهر بدن، بلکه پدیده‌ای دو بعدی مشتمل بر دو گونه زینت باطنی و ظاهری است. یعنی زیبایی ظاهری در کنار زیبایی باطنی. که البته زینت و زیبایی باطنی بر زینت و زیبایی ظاهری ترجیح دارد. بنابراین، استانداردهای زیبایی در این گفتمان متفاوت از سایر گفتمان‌هاست. تفکیک زینت ظاهری و باطنی را به خوبی می‌توان در پست مهفا و فائقه زارعی مشاهده نمود. مهفا در یک پست که تصویری از اردوی راهیان نور را به نمایش می‌گذارد، ضمن کم ارزش دانستن بدن ظاهری (تن)، افراط و زیاده‌روی در آرایش روح را توصیه می‌کند: «به افراط به آرایش روح بپردازیم؛ تن خاکی است و روح آسمانی». فاطمه عباسی نیز در یک پست، با استناد به آیات و روایات، دو نوع نعمت را از یکدیگر تفکیک نموده است: نعمت رحیمی و نعمت رحمانی. نعمت رحیمی که مشتمل بر مفهوم زینت باطنی است و نعمت رحمانی که مشتمل بر زینت‌های ظاهری است:

نعمت رحمانی چیه؟ سلامت و زیبایی و چهره و اندام، هوش و استعداد، قوی، حس زیادوستی، ثروت مادی، آبرو و موقعیت اجتماعی، شادی و آرامش دنیوی، ذوق هنری و ... نعمت رحیمی چیه؟ عقل، اخلاق، نیکی، ادب، ایمان، معنویت الهی، محبت الهی، اخلاص و حضور قلب در عبادت، حکمت (فهم عمیق دینی)، روح بلند و ملکوتی، قرب الهی، شادی و آرامش حقیقی و

سلامت محوری بخش دیگر زینت ظاهری است و یکی از اصول اساسی سبک زندگی مذهبی است. این موضوع را می‌توان در محتواها و پست‌های به اشتراک گذاشته شده در صفحات بلاگرهای این گفتمان مشاهده نمود. تن و بدن در این گفتمان، نه به عنوان منبع شهوت و یا به مثابه یک کالا/ سرمایه که امکان عرضه و نمایش و جلب توجه داشته باشد، بلکه عاریه‌ای قدسی و نعمتی الهی است که از سوی خداوند به امانت به انسان سپرده شده است. بنابراین در این گفتمان، از آنجا که بدن امانتی از خداست که سالم تحویل انسان شده است و سالم نیز باید تحویل خداوند داده شود، بنابراین تندرستی و سلامت بدن از اهمیتی اساسی برخوردار بوده و انسان مسلمان مکلف به حفظ سلامتی است.

کاکرهام (Cockerham)، تصمیم‌گیری در خصوص مصرف غذا، رعایت بهداشت فردی، ورزش کردن، مقابله با استرس، مصرف الکل و مواد مخدر، استعمال دخانیات، مسواک زدن، بستن کمربند ایمنی و انجام تست‌ها و معاینات دوره‌ای پزشکی را از شاخص‌های سبک زندگی سلامت محور عنوان می‌کند (کاکرهام و همکاران، ۱۹۹۷: ۳۴). چنان که

مشهود است عمده توصیه‌های گفتمان راست‌آیین بر سلامت، پیرامون رویه‌های پزشکی طب سنتی است و کمتر به ورزش، رژیم غذایی و انجام آزمایش‌ها و معاینات دوره‌ای پزشکی توجه شده است. این در حالی است که در گفتمان‌های دیگر، ورزش کردن و رژیم غذایی و انجام تست‌ها و معاینات دوره‌ای پزشکی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

۴.۲۵ مناسک‌گرایی (ritualism)

در گفتمان سبک زندگی راست‌آیین، مقوله‌ای همچون زمان هم، تابع آموزه‌ها و تقویم مذهبی است. تلفیق «زمان» و «شعائر مذهبی» می‌شود «مناسبت». مناسبت‌ها بخش جدایی‌ناپذیر سبک زندگی راست‌آیین هستند که «مناسک» و «اعمال» خاص خود را دارند. به طور کلی، میزان تقید به مناسک دینی در ایران، کرداری است که مورد نزاع گفتمان‌ها بوده و هر گفتمان با توجه به دال مرکزی خود سعی در معنادهی، به حاشیه‌رانی و یا طرد آن دارد. مناسبت‌های مهم مثل محرم و صفر، ماه رمضان، ماه رجب، لیلةالغائب، عید مبعث، عید غدیر، نیمه شعبان و ... هر یک آدابی دارد و البته سمت و سوی سبک زندگی این گفتمان را جهت داده و متفاوت‌تر از سایر گفتمان‌ها می‌کند. هر کدام از این ایام سبک پوشش خاص خود را دارد و همین باعث می‌شود در لحظاتی گفتمان دچار «بی‌قراری» شده و لباس «ترند» و «مد» محرم هر سال در میان راست‌آیین‌ها رواج پیدا می‌کند. همچنین، آرایش کردن در محرم یا مجاز شمرده نمی‌شود یا در برخی دیگر آرایش متعارف محرم با آرایش متعارف روزهای عادی سال متفاوت است و در حد کم یا خیلی کم پذیرفته می‌شود. در مجازی نیز، پست‌ها، ریلزها، هشتک‌ها و سایر محتواها هم محرمی می‌شوند.

به طور کلی مناسک بازنمایی شده در صفحات بلاگرهای این گفتمان را می‌توان به دو دسته کلی مناسک مستمر دارای زمان مشخص و منظم و مناسک غیرمستمر همچون زیارت تفکیک نمود. توصیه به نماز خواندن آن هم اول وقت و بخصوص نماز صبح و برنامه‌ریزی برای آن که روزانه انجام می‌شود (فاطمه عباسی در یک پست، توصیه‌هایی را برای بیدار شدن برای نماز صبح می‌کند، توصیه‌هایی که سبک زندگی را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد: جلوگیری از پرخوری، زود خوابیدن، استفاده از ساعت، سفارش کردن به دیگران، تلقین کردن، با وضو خوابیدن و ...)، شرکت در جلسات هفتگی سه‌شنبه‌های مهدوی (بهار حسینی)، و حتی زیارت اربعین (بدون استثنا تمامی بلاگرهای این گفتمان به طور گسترده‌ای به مناسک اربعین در قالب‌های مختلف هایلایت، پست، کپشن، ریلز و ...

پرداخته‌اند) که سالانه است از جمله مناسک مستمر و منظمی هستند که بلاگرهای این سبک زندگی اقدام به بازنمایی آن نموده‌اند.

۵.۲.۵ خانواده‌گرایی

اگرچه بلاگرهای گفتمان سبک زندگی راست‌آیین بواسطه اینکه زندگی خانوادگی را متعلق به حوزه خصوصی دانسته، کمتر در مجازی و اینستا و در صفحه شخصی خود در مورد آن سخن گفته‌اند، اما با بررسی محتواهای به اشتراک گذاشته شده توسط آنها، آنچه مشهود است آنکه برای بلاگرهای این گفتمان، خانواده از اهمیت اساسی برخوردار بوده و گرایش به محوریت خانواده در زندگی موضوعی است که مدام بدان پرداخته‌اند. نمونه آرمانی (تیپ ایدئال) خانواده گفتمان راست‌آیین مبتنی بر تفاوت‌های ماهوی زن و مرد بر اساس دوگانه مرد مقتدر/ زن لطیف تعریف می‌شود. فائقه زارعی در این خصوص در یک استوری در پاسخ به این سوال که: «اگه بهم بگن فائقه فقط یک نکته بگو که تو ازدواج مهمه، من میگم حفظ اقتدار مرد و توجه به لطافت زن».

ازدواج آسان و زود هنگام، پرهیز از روابط خارج از قاعده پسر دختری، فرزندآوری، صله رحم، تعهد و پابندی و وفاداری به همسر، نوع نگرش به عشق و سبک‌های عشق‌ورزی، نوزادپاری، نکات بچه‌داری، آشپزی، زن و شوهری، خواهر برادری و ... از جمله مواردی است که در صفحات خود بدان‌ها پرداخته‌اند.

خانواده‌گرایی و به خصوص اهمیت به مسئله ازدواج را می‌توان در زندگی شخصی خود بلاگرها جستجو نمود، به طوری که عمده آنها در سن کم ازدواج کرده‌اند: فائقه در ۱۸ سالگی ازدواج کرده و در ۲۱ و ۲۳ سالگی مادر دو فرزند شده، مهفا در ۲۰ سالگی ازدواج کرده، زهرا نیز در ۲۰ سالگی، ازدواج کرده و در ۲۵ سالگی مادر ۲ فرزند است. البته این موضوع قبلاً در پژوهش‌های دیگر نیز مورد تاکید قرار گرفته است: چنانچه انتظار می‌رفت درصد متأهلین در میان جوانان مسجد (سبک زندگی اصول‌گرایی انقلابی) بسیار بالاتر از درصد متأهلین در میان جوانان کافی‌شاپ (سبک زندگی پسامدرن) است (شالچی، ۱۳۸۷: ۱۶۹). معیار عشق برای بلاگرهای این گفتمان، اسطوره زندگی ائمه بخصوص زندگی و عشق حضرت علی و حضرت زهرا است: «یکیو پیدا کنید که عشقش علوی/ زهرایی منش باشه. عشق خوب است اگر یار حسینی باشد» (مهفا، عکس نوشت).

روابط خارج از قاعده ازدواج، موضوع دیگری است که در این گفتمان مورد نکوهش قرار گرفته است. شاپوری در یک پست در قالب ویدئو ضمن بیان خاطره‌ای از خودکشی دختری که به خاطر دوست پسری که حاضر به ازدواج با او نبوده، خودکشی کرده، ضمن برجسته نمودن عواقب روابط خارج از قاعده (خودکشی)، بر رعایت استانداردهای اسلامی در روابط بین دو جنس تاکید می‌کند.

۶.۲.۵ فراغت حلال

اوقات فراغت یکی از مهم‌ترین ابعاد سبک زندگی است و معنایی نحوه گذران آن در درون گفتمان‌ها، تمایز بخش گفتمان‌هاست. هر گفتمان به فراخور دال مرکزی خود، کرداری را فراغت، یا کار تعریف نموده و یا اینکه فراغتی را مشروع یا نامشروع جلوه می‌دهد. در این بین گفتمان سبک زندگی راست‌آیین، هم‌ارز با دال مرکزی خود که همانا اسلام و دستورات دین اسلام است، فراغتی را حلال و مجاز می‌شمارد که خارج از دایره حرام و مکروه باشد. فراغت‌های حلال بازنمایی شده در صفحات بلاگرهای گفتمان راست‌آیین شامل: سفر، طبیعت گردی، مطالعه، فیلم دیدن، شنیدن موسیقی، پادکست، کافه گردی، رستوران گردی، ورزش و ... است. برخی از سرگرمی‌ها هم در این گفتمان جزو فراغت‌های غیر مجاز هستند و در حوزه گفتمان‌گونگی تعریف می‌شوند از جمله: پارتی و مهمانی مختلط، رفیق‌های سمی، با همه بیرون رفتن و وقت تلف کردن، استفاده زیاد از فضای مجازی، نوشیدن الکل و

بخش بسیاری از سفرهای بازنمایی شده، سفرهای زیارتی هستند، بخصوص در ایام خاص مانند اربعین. بدون استثنا تمامی بلاگرهای این گفتمان، سفر اربعین را بازنمایی کرده‌اند. در میان بلاگرهای این گفتمان، سفر خارجی غیر زیارتی مشاهده نشد. سفرهای داخلی نیز مشتمل بر سفر به مشهد، شمال، کنارک، چابهار، کیش، قشم، کاشان و ... بوده است. هدف از این سفرها عمدتاً یا زیارت بوده یا دیدن مناظر طبیعی و بر خلاف بلاگرهای سایر گفتمان‌ها، قصد خرید و دیدن آثار تاریخی در میان بلاگرهای این گفتمان کمتر به چشم می‌خورد.

استفاده از موسیقی در سبک زندگی این گفتمان، اگرچه چشم‌گیر نیست اما به عنوان موسیقی متن ویدئوها و فتوکلیپ‌ها، بیشتر دیده می‌شود. منطق حاکم بر استماع موسیقی منطق غنا است. اینکه موسیقی از نوع غنا نباشد. معیار و ملاک نیز عمدتاً مبادی رسمی

صدور مجوز موسیقی است. بدین معنا که عمدتاً از موسیقی‌هایی استفاده شده که دارای مجوز از وزارت ارشاد باشند. به عنوان مثال: بهار حسینی در پستی که از سفر خود به چابهار به اشتراک گذاشته، از آهنگ محسن چاووشی که خواننده‌ای دارای مجوز از وزارت ارشاد است به عنوان موسیقی متن استفاده کرده است. علیرضا قربانی، محسن ابراهیم‌زاده، فرزاد فرزین، طلیسچی و ... از خواننده‌هایی هستند که موسیقی آنها توسط بلاگرها بازنمایی شده است.

بلاگرهای این گفتمان در تماشای فیلم‌های خارجی، دست بازتری دارند و محدودیت کمتری در این زمینه شاهد بودیم. به طوری که اکثر فیلم‌های توصیه شده فیلم‌های خارجی هستند: فیلم‌های خارجی با نام AKA (مهفا)، فیلم Joy و انیمیشن soul (فائقه)، چرنوبیل، موج، خشم (بهار).

در حوزه مطالعه و کتاب‌خوانی نیز، می‌توان به کتاب‌های، «کارتابل»، «تب مژگان»، «حیفا» و «اردیبهشت» (از آثار محمدرضا پورجهرمی که موضوع همه آنها امنیتی - اطلاعاتی است)، «حماسه حسینی»، «عاشق داعشی من»، «زنان عنکبوتی»، «خودسازی به سبک شهدا»، «ولی عهد»، «خاطرات سفیر»، «از حال بد به حال خوب»، مجموعه کتاب‌های «من دیگر ما» و ... اشاره نمود.

با مداقه در موضوعات، ژانرها و محتواهای آثار فرهنگی مصرف شده یا پیشنهادی بلاگرهای این گفتمان از قبیل مقاصد گردشگری و سفر، فیلم، کتاب، موسیقی و ... می‌توان از نوعی ذائقه منطبق و هم‌راستا با گفتمان هژمون سیاسی حاکم بر نهادهای رسمی و البته منطبق بر نظریه مربع ایدئولوژیک ون دایک سخن به میان آورد.

۳.۵ استراتژی‌های بازنمایی

استدلالات و توجیهات علمی، اسطوره‌سازی، عنوان‌بندی، ساخت‌شکنی و به حاشیه‌رانی، استفاده از اشخاص معروف و معتبر، مسئولیت و تکلیف شرعی و استراتژی‌های تبشیر و انذار از جمله استراتژی‌های بازنمایی مورد استفاده در گفتمان راست‌آیین هستند. از میان تکنیک‌های اشاره شده، استفاده از زبان علم و استدلالات و توجیهات علمی به دلیل مرجعیت آن برای سایر گفتمان‌ها، به عنوان تکنیکی برای برجسته‌سازی است. زویسم در پستی با عنوان «حتماً مشروب بخور اگر ...» از دلایل علمی برای اثبات حقانیت دستورات اسلامی و برجسته نمودن آنها استفاده می‌کند:

حتماً مشروب بخور اگر میخوای پانکراتیک (التهاب لوزالمعده) بگیری، میخوای سیروز کبدی و هپاتیت بگیری، میخوای هیپوگلیسمی (افت قند خون) و هیپرگلیسمی (افزایش قند خون) و میخوای سیستم عصبی مرکزیت دچار اختلال بشه، میخوای دچار مشکلات هورمونی و جنسی بشی، میخوای زخم‌های گوارشی و خون‌ریزی داخلی داشته باشی، میخوای دچار بیماری‌های قلبی - عروقی بشی، میخوای استخوان‌ها نازک بشن و سیستم ایمنیت مختل بشه، میخوای اثر الکل تا سه نسل همراهت باشه تازه به شرط اینکه نسلت الکی نشه.

یکی دیگر از تکنیک‌های برجسته‌سازی مورد استفاده در گفتمان راست‌آیین، استفاده از موضع‌گیری‌ها، خطابه‌ها و سخنرانی‌های مذهبی اشخاص معروف و معتبر از جمله شهید مطهری، آیت الله مجتهدی، آیت الله ناصری، حجت الاسلام رفیعی و ... برای برجسته نمودن وقته‌های گفتمانی است. به عنوان نمونه، زهرا در ریلزی در خصوص امر به معروف و نهی از منکر و روش درست آن، به سخنی از حجت‌الاسلام و المسلمین پناهیان اشاره می‌کند: «ما مامور به انجام وظیفه‌ایم، نه مسئول یا ضامن نتیجه».

ساخت‌شکنی و به حاشیه‌رانی وقته‌های گفتمان رقیب، یکی دیگر از تکنیک‌های بازنمایی در گفتمان راست‌آیین است. فائقه در یک استوری متهورانه، ضمن تمجید از پسران تلاش‌گر و سخت‌کوش، اقدام به ساخت‌شکنی از معنای وقته «لاکچری» (به عنوان یکی از کردارهای گفتمانی گفتمان‌های رقیب) و معنادهی مجدد بدان می‌کند. از نظر او «لاکچری بودن» نه به معنای دختر بازی، زیر ابرو برداشتن، مچ پا بیرون انداختن، دختر کش بودن، اهل مشروب و دورهمی و پارتی شبانه بودن، بلکه تلاش‌گری و روی پای خود ایستادن معنای حقیقی «لاکچری» است: «لاکچری یعنی پولساز، نه پول‌دار دم‌پسرای که تو این روزای سخت اوضاع اقتصادی جامعه حرفشون حرفه و قولشون قول گرم».

تکنیک‌های تبشیر (امیدواری) و انذار (بیم و ترساندن) نیز از استراتژی‌های بازنمایی این گفتمان است. تصویرسازی هوش مصنوعی از بهشت مصداق تبشیر و تصویرسازی هوش مصنوعی از جهنم و نیز ترساندن مخاطبان از عواقب ناخوشایند کردارهای ضد گفتمانی، از مصادیق انذار است.

همچنین تقدیرگرایی، استفاده از قرائت قرآن و ادعیه، مداحی و موسیقی برای تحریک احساسات مخاطب، نقل داستان و کلیشه‌سازی از جمله تکنیک‌های بازنمایی رسانه‌ای در گفتمان راست‌آیین بوده است. عبارت «دیدن این محتوا اتفاقی نبوده رفیق»، نسبت

دادن تماشای محتوای مذهبی تولید شده به تقدیر و مشیت الهی و توفیق مخاطبان است که مدام از سوی بلاگرها تکرار شده است (به خصوص فائقه و زویسم). پرکاربردترین راهبرد و تکنیک رسانه‌ای برای بازنمایی سبک زندگی راست‌آیین، استفاده از قرائت قرآن و ادعیه، موسیقی و بویژه مداحی به منظور تحریک احساسات مخاطبان است. روایت‌گری و استفاده از داستان و خاطره‌گویی تکنیک بازنمایی رسانه‌ای دیگری است که سوژه‌های این گفتمان برای مخاطبان جوان خود از آن استفاده کرده‌اند: عطیه شاپوری در پست «به ایدز مبتلا شد»، در قالب بیان داستان و خاطره، به تقبیح روابط متعدد و «با آدمای مختلف گشتن» می‌پردازد: این داستان عین واقعیت، با همین دوتا چشمای خودم دیدم چند وقت پیش یکی از بیمارها با افتخار داشت برای یکی دیگه از بیمارهای بخش تعریف میکرد و میگفت: دوره ازدواج کردن گذشته مگه دیوونه‌ایم یه آدمو تا آخر عمرمون تحمل کنیم باید بریم توی روابط مختلف آدمای مختلف رو تجربه کنیم همه این حرفا رو در حالی میزد که ما منتظر بودیم پزشک بیاد تا بریم بالای سرش و بهش بگیم جواب اچ آی وی ش مثبت شده و هرچه سریع‌تر باید درمان ایدز رو شروع کنه. اصلاً دلم نمیخواد این آدمو قضاوت کنم اما تجربه روابط متعدد و با آدمای مختلف گشتن شاید اچ آی وی نداشته باشه اما قطعاً افتخار نداره.

۴.۵ دیگری‌های گفتمانی

حجاب استایل‌ها، بریکولرهای مذهبی و گفتمان اباحه‌گرایی، دیگری‌های گفتمان راست‌آیین هستند. بلاگرهای گفتمان راست‌آیین، در جایگاه مذهبیون راست‌آیین و پایبند به اصول و تمامیت احکام اسلامی از حجاب استایل‌ها و بریکولرهای مذهبی به عنوان گفتمان‌هایی که معانی دال‌های گفتمان راست‌آیین را از معنا تهی می‌کنند، انتقاد کرده و از عناوین و برجسب‌های «مذهبی صورتی» و «با حجاب متبرج» برای توصیف این دو گفتمان استفاده می‌کنند. ف اسلامی، در یک استوری که حاوی گفتگوی خود با یکی از دنبال‌کنندگانی است که به او هشدار می‌دهد که همانند حجاب استایل‌ها نشود، در پاسخ، ضمن اعلام هدف خود از فعالیت: (من قصدم خودنمایی نیست)، تلویحاً با برجسته نمودن و اطلاق وصف «خودنمایی» (به عنوان عنصر به حاشیه‌رانده شده گفتمان راست‌آیین) به حجاب استایل‌ها، در پی غیریت‌سازی و به‌حاشیه‌رانی آنهاست. آهوئی در یک استوری «وقتی میایم به همراه چادر آرایش غلیظ میکنیم یا نمیدونیم مچ پامونو میندازیم بیرون یا موهامون معلومه یعنی نفهمیدمش، یعنی نشناختیمش یعنی از آدابش چیزی نفهمیدیم» علیه حجاب

استایل‌ها و بریکولرهای مذهبی موضع‌گیری می‌کند. همچنین، مهفا در یک پست با عنوان «عبا به جای چادر»، از نتیجه کار حجاب استایل‌ها انتقاد می‌کند: «حجاب استایل‌ها خیلی از چادری‌ها رو بی حجاب کردن اما ندیدم بی حجابی رو چادری و محجبه کنن». همچنین زویسم، در مخالفت با حجاب استایل‌ها و بریکولرهای مذهبی، از رویکرد بازاری و کاسبانه آنها انتقاد می‌کند: «دین رو سبد میوه کردی و هرچی به نظرت خوبه برمیداری و هرچی به نظرت خوب نیست رو میزاری سرجاش؟».

۵.۵ عناصر حوزه گفتمان گونگی

لاکلو و موف (۱۹۸۵: ۱۱۱) معانی موقت نشانه‌ها را که از گفتمان طرد شده و به حاشیه رانده می‌شوند، حوزه گفتمان گونگی می‌نامند. به تعبیر یورگنسن و فیلیپس (۱۳۹۳: ۵۷) حوزه گفتمان گونگی منبعی است جهت نگهداری «مازاد معنای» تولید شده توسط عمل مفصل‌بندی. به این معنا یک گفتمان خاص، معنایی که هر نشانه در سایر گفتمان‌ها دارد را طرد نموده تا یک واحد معنایی خلق نماید. گفتمان راست‌آیین نیز براساس مفصل‌بندی خود، آن نشانه‌ها، معناها و کردارهایی را که امکان هم‌ارزی با دال مرکزی و وقته‌های هم‌ارز با آن را نداشتند، شناسایی و ضمن به‌حاشیه‌رانی و طرد، در حوزه گفتمان گونگی خود قرار داده است. این مفاهیم عبارتند از: ازدواج سفید، شهوت، سقط جنین، دیت، پارتی، رفیق بد، گوشت خوک، ولتاین، تبرج، حجاب در عین بیرون بودن مو یا مچ پا، تجربه روابط متعدد و با آدمای مختلف بودن، جلب توجه کردن، هوی و هوس، حیوان خانگی، دختر بازی، زیر ابرو برداشتن، مچ پا بیرون انداختن، دخترکش بودن، اهل مشروب و دورهمی و پارتی شبانه بودن.

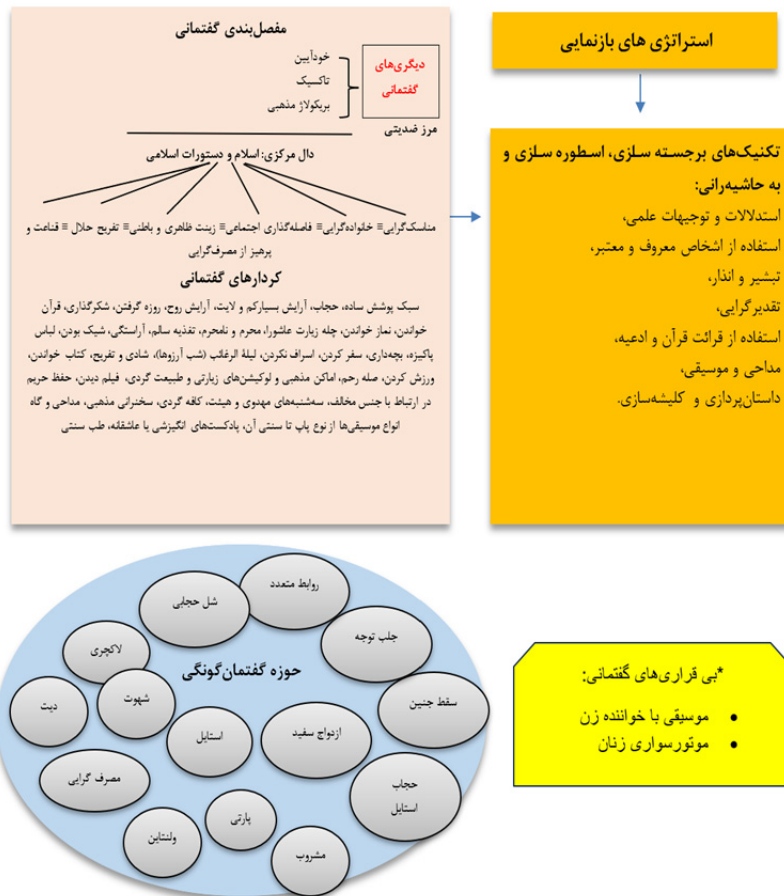

شکل ۲. ابرکلمات عناصر حوزه گفتمان گونگی گفتمان راست‌آیین

۶.۵ بی‌قراری‌های گفتمانی

منظور از بی‌قراری‌های گفتمانی، آن لحظاتی از سبک زندگی بازنمایی شده از بلاگ‌هاست که در چارچوب گفتمان راست‌آیین قرار نگرفته و یا کردارهای بازنمایی شده، در حوزه گفتمان‌گونگی این گفتمان قرار دارد. ب حسینی در پست فارغ‌التحصیلی دانشگاه، محتوایی را به اشتراک گذاشته که با المان‌های به نمایش درآمده با گفتمان سبک زندگی‌اش سازگاری ندارد. ویدئو تدوین شده شامل سه صحنه از یک سکانس در محیط دانشگاه است که موسیقی متن آن خوانندگی یک زن به زبان انگلیسی است. لباس فارغ‌التحصیلی دانشگاه به انضمام یک کتاب لاتین، عینک دودی و یک دسته گل قرمز. که البته همه اینها با همدیگر «ست» شده‌اند: ترکیب رنگ قرمز-مشکی. «ست کردن» در گفتمان راست‌آیین، مذموم نیست؛ اما از مزیت نسبی چندانی نیز برخوردار نیست. اما استماع موسیقی‌ای که خواننده آن زن است مصداق غناست و حرام است. بنابراین، به اشتراک‌گذاری آن می‌تواند به عنوان مصداقی از بی‌قراری گفتمانی محسوب شود.

از موارد دیگر بی‌قراری گفتمانی، می‌توان به پستی از ز هوایی اشاره نمود که در آن، وی یک ویدئویی از خود به نمایش گذاشته است که در آن با همان حجاب متعارف همیشگی‌اش در یک پارک، سوار بر موتور سه چرخ، دیالوگی در خصوص افزایش رزق و روزی می‌گوید. موتورسواری زنان آنگونه که هوایی به اشتراک گذاشته است، در گفتمان راست‌آیین، اگرچه همراه با معصیت و گناه نیست، اما امری متعارف هم نیست و از نظر قانونی نیز، خلاف قانون محسوب می‌شود، با این وجود، می‌تواند به عنوان امری بی‌قرارگونه، معنای وقته «تفریح» در گفتمان راست‌آیین را متزلزل سازد. دنباله‌روی از الگوهای و مدل‌های ترند در زمینه موسیقی (#آهنگ ترند و استفاده از آهنگی که در دنیا با مضمون عشق ترند شده)، و پوشاک (صندل‌های کراکس) که نشان‌دهنده الگوگیری بلاگر از تولیدات فرهنگی غربی است، از جمله بی‌قراری‌های گفتمانی دیگر است، زیرا که الگوگیری از فرهنگ غربی در این گفتمان، در حوزه گفتمان‌گونگی قرار داشت.

شکل ۳. شمای کلی گفتمان راست آیین

۶. نتیجه‌گیری

گفتمان‌های گوناگون در حوزه سبک زندگی بر سر ارائه «تعریف مشروع و معیار از زندگی» با یکدیگر رقابت دارند و دین و مذهب به جهت بنیان‌های هستی‌شناسانه متفاوت و خصلت هنجارین (با کمی اغماض ایدئولوژیک)، ضمن مقاومت در برابر تعریف سایر گفتمان‌ها از سبک زندگی، این امکان را دارد که دست به ساخت‌شکنی و تعریفی دیگرگون از آن بزنند. سبک زندگی برآمده از گفتمان راست‌آیین، تحت عناوین مختلف: «زندگی ایمانی»، «زندگی مومنانه»، «زندگی قرآنی» و «سبک زندگی اسلامی» توسط بلاگرهای این گفتمان بازنمایی شده است.

مهم‌ترین ساخت‌شکنی گفتمان راست‌آیین از نحوه و سبک زندگی کردن، آن است که در گفتمان راست‌آیین، «زندگی برای زندگی و لذت بردن از آن» مطرح نیست، آنچه اهمیت دارد و هدف است، زندگی برای رسیدن به کمال که همان حصول به حقیقت ذات اقدس الله است، مطرح می‌شود. در این گفتمان، برخلاف گفتمان‌های دیگر، سبک زندگی، سبک کمال انسان و رسیدن به خداست. بنابراین، در این گفتمان، کردارها و کنش‌های مذهبی در اولویت قرار می‌گیرند. در گفتمان راست‌آیین، «انتخاب»ها بسیار مهم دانسته شده و صرفاً به دایره احکام و دستورات اسلامی محدود و مقید می‌شوند. انتخاب دوست، انتخاب همسر، انتخاب منزل، انتخاب نوع شغل، و ... موضوعاتی است که دین و مذهب در خصوص آنها توصیه‌هایی دارد و گفتمان راست‌آیین نیز به دنبال تقید بدین توصیه‌هاست. به همین منوال، نظام تمایزات و تحرک اجتماعی در گفتمان راست‌آیین، متفاوت از نظام تمایزات سایر گفتمان‌هاست. این تمایزات، اساساً تمایزاتی ارزش‌گرا هستند و دسته‌بندی‌هایی که از درون این تمایزات پدید می‌آیند، دسته‌بندی‌هایی نظیر مومن/ غیر مومن، متقی/ غیرمتقی و ... هستند که حاوی قضاوت‌های ارزشی‌اند و تمام تمایزات دیگر در قبال این تمایز، رنگ می‌بازد.

فارغ از واسازی مفصل‌بندی معانی گفتمان راست‌آیین که در این مقاله انجام شد، آنچه در این میان قابل تأمل است و ماحصل این مطالعه تلقی می‌گردد، در سه نکته خلاصه می‌شود: اولین نکته زاویه ورود این پژوهش به مطالعه بازنمایی‌های زیست آنالین زنان جوان در اینستاگرام است که به طور کلی متمایز از پژوهش‌های پیشین است. مطالعات پیشین عموماً به سنخ‌شناسی انواع سبک زندگی در فضای مجازی پرداخته‌اند و ردپای قدرت و چگونگی شکل‌گیری هویت از منظر موقعیت‌های سوژگی درون گفتمان‌ها را مورد مطالعه قرار ندادند. در این مقاله تلاش شد پیامدهای هویتی رویکرد گفتمانی به سوژه اینفلوئنسر برجسته گردد؛ لذا با یک سنخ‌شناسی از انواع هویت‌ها یا سبک‌های زندگی در فضای مجازی مواجه نیستیم، بلکه با مطالعه‌ی عمیق سوژه‌ی چندپاره‌ای و تعیین‌ناپذیری رو به رویم که در لحظاتی کردارهایی از جنس مقاومت در برابر هژمونی گفتمانی که به آن متعلق است، بروز می‌دهد، کردارهایی که در قالب بی‌قراری گفتمانی تفسیر شدند. از این منظر، مدرنیته و جهانی شدن که مهمترین نمودش را میتوان زیست آنالین در نظر گرفت، با تغییر چشم‌اندازهای فرهنگی، طبقه، دین، سکسوالیته، قومیت، نژاد و ملیت که پیش از این پناهگاه

محکمی برای هویت محسوب می‌شدند، هویت افراد را تغییر داده و در هم میریزد؛ همان چیزی که استوارت هال (۱۹۹۶) از آن با نام سوژه مرکززدایی شده نام می‌برد. نکته دوم آنکه توجه بر این امر، نشان از استیضاح سوژه توسط گفتمان‌های متفاوت و بعضاً متضادی دارد که در جهان متصل (Connected world)^۵ تولید سوژه‌ای متعین و یکپارچه را غیرممکن ساخته‌اند. لذا مرکززدایی از سوژه را حتی در کردارهای سوژه‌ی گفتمان‌هایی همچون راست‌آیین که دارای مرزهای ضدیتی سختی با دیگر گفتمان‌هاست، مشاهده می‌کنیم و چنانکه در تحلیل یافته‌ها ملاحظه کردیم، با وجود نظام تمایزات همه جانبه‌ای که در تمام سطوح زندگی روزمره سوژه‌های گفتمان راست‌آیین ساری و جاری است، همچنان شاهد کردارهایی هستیم که در حوزه گفتمان‌گونگی قرار دارند و موجب می‌گردند سوژه در لحظاتی موقعیت‌های سوژگی در گفتمان‌های رقیب را اشغال کند. توجه به این نکته از منظر سیاستگذاری‌های خرد و کلان قابل توجه است؛ به این معنا درک تعین ناپذیری سوژه در زیست جهان رسانه‌ای شده‌ی زنان جوان ایرانی، می‌تواند سرآغاز تحولات در سیاستگذاری‌های فرهنگی و اجتماعی باشد.

سوم آنکه گفتمان راست‌آیین که در فضای عمومی جامعه نزدیک به گفتمان رسمی و هژمون حاکم بر حکمرانی فرهنگی است، در فضای مجازی نوعی گفتمان مقاومت محسوب می‌گردد. این گفتمان در فضای مجازی برخلاف اقتضائات و الزامات شبکه‌های اجتماعی که مبتنی بر نمایش، مصرف و توجه گرفتن هستند، زیست می‌کند و زنجیره هم‌ارزی معانی‌اش اساساً در تضاد با نمایش، مصرف و دیده شدن شکل گرفته‌اند. بنابراین میتوان گفت گفتمان هژمون عرصه عمومی، در فضای مجازی به گفتمان مقاومت تبدیل شده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری است.
۲. اصطلاحی از میشل فوکو برای بیان اینکه، قدرت نه فقط در ساختارهای حاکمیت، بلکه در خردترین اجزای جامعه و ظریف‌ترین روابط انسانی ساری و جاری است. از نظرگاه فوکو، این نوع قدرت منشا، مقاومت است.
۳. «میدان» تعبیری وام گرفته شده از بوردیو، به معنای محیط‌هایی که در آن بین افراد و بین گروه‌ها، رقابت اتفاق می‌افتد.

واسازی گفتمان راست‌آیین در زیست آنلاین ... (وحید شالچی و دیگران) ۱۰۵

۴. البته، برخی پژوهشگران باور دارند با اینکه افراد گاه در تولید هویت‌های آنلاین در برابر هنجارهای موجود در جامعه نوعی هویت مقاومتی نشان می‌دهند، اما در بیشتر موارد به بازتولید هویت‌های آفلاین می‌پردازند و ردپای هنجارها و ارزش‌های اجتماعی آنها در دنیای مجازی نیز دیده می‌شود (تیدنبرگ، ۲۰۱۵).

۵. اشاره به جهانی دارد که به واسطه اتصال به اینترنت تبدیل به جامعه ای واحد شده و هر گونه اطلاعاتی در لحظه در حال طی کردن مرزهاست.

کتاب‌نامه

اتون، کریس (۱۳۹۹). درآمدی بر رسانه های جایگزین، ترجمه حسن خجسته و حمیدرضا نجفی، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

اسلامی، الهه، موسوی، سیدهاشم، و علیخواه، فردین (۱۳۹۹). سلبریتی های مجازی؛ غربیه های آشنا در عصر رسانه های اجتماعی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۶(۵۹)، ۷۴-۴۵.

باکاک، رابرت (۱۳۸۱). مصرف، ترجمه خسرو صبری، تهران: نشر شیرازه.

بخارایی (رفایی)، محمد (۱۳۹۳)، راست دینی. قم، انتشارات پژوهشکده باقرالعلوم.

تامپسون، جان بروکشایر (۱۳۹۷)، رسانه ها و مدرنیته: نظریه اجتماعی رسانه ها، ترجمه مسعود اوحدی، تهران: نشر سروش

حایک، مریم؛ آفاحسینی، علیرضا و علی حسینی، علی (۱۴۰۰). تعارض میان هویت زنانه گفتمان‌های انقلاب اسلامی و نواندیشی دینی: مسئله یا جنبش اجتماعی؟، پژوهشنامه علوم سیاسی، شماره ۴، ص ۸۱-۱۱۴

ذکایی، محمد سعید، کرمی، محمد تقی و فرزادمنش، شیما (۱۳۹۹). بازنمایی زندگی روزمره خانوادگی زنان ایرانی در اینستاگرام، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، شماره ۲۳، ص ۵۲-۱.

سلطانی، علی اصغر (۱۳۸۴). قدرت، گفتمان و زبان: سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری اسلامی ایران، تهران: نشر نی.

شالچی، وحید (۱۳۸۷). سبک زندگی جوانان کافی شاپ. تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۱(پیاپی ۱)، ۹۳-۱۱۵.

شریعتمداری، حمیدرضا (۱۳۸۷). راست‌اندیشی دینی. قم: موسسه فرهنگی تبیان.

کرسول، جان دلیو (۱۳۹۶). طرح پژوهش (رویکردهای کمی، کیفی و شیوه ترکیبی)، مترجمان حسن دانایی فرد و علی صالحی، تهران: موسسه کتاب مهربان نشر

کشمور، آلیس (۱۳۹۶). فرهنگ شهرت، ترجمه احسان شاه قاسمی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

- کاستلز، امانوئل (۱۳۸۲). *عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ*، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ سوم، تهران، طرح نو.
- مورلی، دیوید و گروسبرگ، لارنس و (هال، استوارت). (۱۳۹۶). *پروپلماتیک هویت در مطالعات فرهنگی هویت و جهانی شدن*، ترجمه سیاوش قلی‌پور و علیرضا مرادی، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- نصر، سید حسین (۱۳۸۵). *قلب اسلام*، ترجمه ی سید محمد صادق خرازی، تهران: نشرنی.
- یورگنسن، ماریان و فیلیس، لوئیس. (۱۳۸۹). *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.

- Castells, M (2001) *Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society*, Oxford, Oxford University Press.
- Cockerham, W. Rutten, A. and Abel, T (1997). *Conceptualization contemporary health lifestyle: Moving beyond Weber*. The Sociological Quarterly, 34.
- Elenopoulou, C. (2018). *Lifestyle micro-influencers and the practice of product endorsement on Instagram through the eyes of young female users*. (Master's Thesis), Erasmus University Rotterdam.
- Hayat, T, Lesser. O, Azran. S. (2017). *Gendered discourse patterns on online social networks: a social network analysis perspective*. Computers in Human Behavior.
- Maheshwari, Disha (2023). *Institutional discourses and gender identity construction: Negotiation of body image norms by adolescent girls in a Delhi school*, Women's Studies International Forum Volume 98.
- Meyrowitz. J. (1985). *No Sense of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. New York: Oxford University Press.